

ՀԱՎԵԼՎԱԾ II

Արտաշես Բարսեղյան

Արտաշես Բարսեղյանը ծնվել է 1890թ. Ռշտունյաց գավառի Նարեկ գյուղում: 1898թ. մտել է գյուղում բացված Զանաշյանց որբանոց: 1903թ. փոխադրվում է Աղթամարի վանքի դպրոց, որն ավարտում է 1906-ին: Մի տարի հետևում է Վանի Հայկական Կենտրոնական վարժարանի լրացուցիչ դասընթացին և ձեռք է բերում ուսուցչի վկայական:

1907-1908թթ. ուսուցչություն է անում Աղթամարի գյուղերում՝ Շատախում, Մոխրաբերդում և այլուր:

Շատախում նա խմորատիպ «Տիգրիս» թերթի խմբագիրներից մեկն էր, ինչպես նաև «Ծովակ» կիսամասաթերթի հիմնադիր խմբագիրներից մեկը: Աշխատակցել է նաև Վանի «Աշխատանք» թերթին:

Ինքը՝ Արտաշես Բարսեղյանը, իր ձեռքով գրած ինքնակենսագրականում նշում է, որ սերը դեպի բանահյուսական և ազգագրական նյութերը իրեն ներշնչել է մայրը դեռ մանկուց:

1907-ից նա սկսում է հավաքել բանահյուսական նյութեր՝ առածներ, հանելուկներ, երգեր, աղոթքներ, հեքիաթներ: Նա նշում է, որ իր գրառած բանահյուսական նմուշների մեծ մասը ժառանգել է մորից՝ ավելացնելով, որ հարսանիքի երգը սովորել է հարսանիքներում, երկրագործի երգը՝ գութանի և աշխատանքի վայրերում: Շատ սիրելով բանահյուսությունը՝ ինքն էլ շատ բան իմացել է անգիր:

Սենեքերիմ Շալճյան

Սենեքերիմ Շալճյանը ծնվել է 1878թ. հունվարի 3-ին Վանի Քաղաքամեջ թաղամասում: Հայրը՝ Հակոբը, մասնագիտությամբ ջուլհակ (շալճի) էր, որտեղից էլ ծագում է Շալճյան ազգանունը: Այդ արհեստին հետևել են Սենեքերիմն ու իր երկու եղբայրները: Ջուլհակության շնորհիվ ընտանիքն ապրել է բարեկեցիկ կյանքով թե՛ հոր կենդանության օրոք և թե՛ հետո:

Սենեքերիմի հայրը ուսումնասեր մարդ էր և հոգում էր իր զավակների կրթության մասին: Ութամյա Սենեքերիմը հաճախում է տեղի միջնակարգ դպրոցը և 1896թ. ավարտում այն: Միջնակարգ դպրոցում նա սովորել է հայոց լեզու, բնագիտություն, մաթեմատիկա, ֆիզիկա, աշխարհագրություն, պատմություն, ֆրանսերեն, կրոնի պատմություն: Աշակերտում է եղիշե Դունդակյանին (Վանում Փորթուգալյանի հիմնադրած դպրոցի փայլուն շրջանավարտներից մեկը) և Հովհաննես Կուլօղլյան-Մկրտչյանին:

Միջնակարգն ավարտելուց անմիջապես հետո՝ 1896 – 1901թթ. ուսուցչություն է անում նույն դպրոցում, հետո 3 տարի գրադվում է ջուլհակությամբ:

1904թ. վերադառնում է ուսուցչական աշխատանքի և իր գործը շարունակում մինչև 1915թ. ապրիլյան կռիվները, մինչև Վասպուրականի գաղթը: Այդ ընթացքում մեկ ամիս աշխատում է Վանի ոստիկանության վարչությունում՝ որպես գործավար: Ս.Շալճյանը մեծ հետաքրքրություն է դրսևորում հայոց պատմության, մատենագրության նկատմամբ: Նա ծանոթ էր Գ. Խալաթյանի «Ազգագրական նյութերի հավաքման ծրագրին» և բանահավաքչական աշխատանքները կատարում էր ծրագրի պահանջներին համապատասխան:

1915-1916թթ. Ե. Լալայանը երբ բանահյուսական արշավախմբով հասնում է Վան, ցանկանում է գնել Ս. Շալճյանի հավաքածուն, սակայն վերջինս մերժում է՝ ցանկանալով առանձին գրքով հրատարակել այն: Սակայն 1915թ. ապրիլ-մայիսյան կռիվների ժամանակ թուրքերը կրակի են մատնում Ս. Շալճյանի տունը՝ այրելով նրա գրադարանն ու հավաքածուն:

1915թ. բռնելով գաղթի ճանապարհը՝ Ս. Շալճյանը հասնում է Էջմիածին, ուր մահանում է մայրը՝ Աննան, իսկ Երևանում՝ փոքր եղբայրը՝ Տիգրանը: Կնոջ և եղբոր՝ Արամի դստեր հետ տեղափոխվում է Թիֆլիս: Այնտեղ Ս. Շալճյանը ներգրավվում է ազգագրական ընկերության կազմած արշավախմբի մեջ և մինչև 1915թ. վերջը զբաղվում բանահավաքչական գործունեությամբ: Արշավախումբը սկզբում կանգ է առնում Ախթալա կայարանում և գյուղերում՝ մշեցի գաղթականներից հեքիաթներ հավաքելու: Այնուհետև արշավախումբն իր աշխատանքները շարունակում է Ղարաքիլիսայում, Ալեքսանդրապոլում, Էջմիածնում, Երևանում:

1916թ. Թիֆլիս վերադառնալուց հետո Ս. Շալճյանը շարունակում է գրառումներ անել և հավաքածուն հանձնում է Ե. Լալայանին:

1917-18թթ. Ս. Շալճյանը տեղափոխվում է Սանահին, ապա Ջալալօղլի (Ստեփանավան)՝ գաղթականական դպրոցներում ուսուցչություն անելու: 1919թ. հայ-թուրքական ընդհարումներից մի կերպ ազատվելով՝ հասնում է Թիֆլիս՝ ամեն ինչ թողնելով թուրքերին:

Նյութական ծանր վիճակում գտնվող ընտանիքի կարիքները հոգալու նպատակով ջուլհակություն է անում ամերիկյան միսիոներների միջոցներով գործող մի արհեստանոցում, որը 1920թ. փակվում է: Այնուհետև ընտանիքով տեղափոխվում է Ալեքսանդրապոլ և նմանատիպ մի դպրոց-արհեստանոցում աշխատում սկզբում իբրև հաշվետար, ապա՝ վարիչ: Կարսի անկման, հայ-թուրքական ընդհարումների պատճառով դարձյալ տեղափոխվում է Դիլիջան, Նոյեմբերյան, ապա՝ Թալինի շրջան, որտեղ ստանձնում է դպրոցի վարիչի պաշտոնը:

1931թ. սկզբից ապրում է Երևանում մինչև 1933 թվականը: